

Česko-lužický věstník

Ročník XV
Číslo 3 / březen 2005

Bytí a svědomí

Josef Lebeda

Na zemi

v bouři

a bez oddechu

tisíc let

stále živá je Lužice

s otázkou stravující

(s otázkou donekonečna trvající)

zda za den příští

den rozhodný

den dějinný

ozářena vystoupí

zářící na nebesa

když viníkům viníkům

z říše zla

trest věčný jednou

provždy zůstane

anebo přece navzdory

všemu na zemi navzdory

do zítřka zatím

alespoň do zítřka

snad do pozítří

přece jen vydrží

navzdory viníkům

z říše zla

navzdory viníkům

temna a lží

své světlo ponese zde mezi námi

23. 12. 2004

ČESKO-LUŽICKÝ SEMINÁŘ (1)

V květnu 2004 se konal v Praze, v severních Čechách a v Budyšině Mezinárodní studentský seminář české a lužickosrbské kultury. Řada článků byla doposud zveřejněna pouze na internetu. Nyní vám přinášíme jejich tištěnou podobu.

Wo zaměrnym přeněmčowanju Serbow

Dr. Měrćin Wałda

O zaměrném poněmčowaní Lužických Srbů. Touha po velkém Německu. Vysoká kultura vs nevyсловitelné barbarství. Roztříštěnost Německa. Sjednocení „shora“. Bismarckova snaha o unifikaci Německa.

Wot časa, zo *Swjaty Romski rajch němskeje nacije* w srjedzowěku rozpadny, wobsta dale žedžba za wulkej Němskej. Hač do najnowšeho časa knježi wěsta dissonanca mjez narokom a woprawdžitoścu, kotraž je němsku mentalitu wotpowědnje wowliwowała. Tuta diskrepanca wjedžeše w Němskej do nacionalneje emfazy (doraznosće) runje tak kaž do hlubokich depresijow. Wona zmóžni na jednej stronje wysoku kulturu a na druhej stronje njewuprajne barbarstwo.

Bě-li w druhich krajach Europy – kaž w Jendzelskej, Francoskej a Nižozemskej – na založenju a wuwicu narodneho stata wšudže sylnje byrgarstwo wobdžělene, wosta „Němska“ do statow a staćikow džělena. W Němskej so žane mólne byrgarske projekty abo byrgarska rewolucija njeporadziču. Změny stawachu so přeco wot „horjeka“. Tež při zjednocenju Němskeho rajcha 1871 wjedžeše jeho přeni kancler Otto von Bismarck tutón proces z krutej ruku wot „horjeka“ a bjez zrozumjenja za byrgarsko-demokratiske tendency.

Bismarck chcyše w nětko zjednočenej Němskej kulturu z namocu „zjednotnić“, to rěka přeněmčić. Wšitko, štož njebě němske, bě „cuze“ a tuž podhladne. To je hłowna přičina, kotrejež dla je so w Němskej wosebje strašna ksenofobija (njepřečelskosć napřečo cuzym) wuwila. Samo awtochtone Serbstwo wobhladowaše so w Němskej jako něšto „cuze“ (kaž na př. tež katolicizm, čehoždla so – jako reakcija na pruski protestantizm – w Němskej sylne katolske miljeje tworjachu).

Wuskutki asymetrije

Důsledky asymetrie. Lužičti Srbové od 10. století bez státních a církevních struktur. Nejnižší společenské postavení. Méněcenní Srbové. Zdokonalování mechanismů potlačování a protisrbské argumentace. Srbština je stejně vyvinutá jako němčina. Provázanost kultury a lidské duše. Člověk sám sebe srovnává se svým prostředím a dává přednost tomu, co má pro něj větší hodnotu.

Wot 10. lěstotka sem njebě so Serbam hižo poradziło, swójske statne abo cyrkwinske struktury wuwic. Serb njebě w (němskej) cyrkwinskej abo statnej hierarchiji hižo předwidžany. Serbja ranžerowachu socialnje zwjetša cyle deleka. A tohodla njebě Serb Němcej runohódny (symetriski), wón njebě Němcej nihdy partner, ani kontrahent, ale zwjetša poddan. Tole wučinja we hlownym mjenowanu asymetriju mjez Němcami a Serbami! Serb plačeše jako primitiwny, mjenjehódny, a tež jeho kultura wobhladowaše so jako njechódna.

Analyzuješ-li asymetriske počahi, spěšnje zwěsćiš, zo so nastajenje k Serbam přez lěstotki wulce změniło njeje, jenož mechanizmy potlúčowanja a wobsahi argumentowanja so mjenjachu resp. „polěpšowachu“. Zakazy serbskeje rěče běchu mjenje abo bóle přeco na dnjowym porjedže. To rěka, serbsčina njeje so prosće wot samo zhubila a jeje wutupjenje so ani jako tak jednore njewopokaza. Zhubić pak so wona dyrbyeše, dokelž bě rěč podćisnjeneho luda. Serbsčina njebě ani mjenje wuwita hač němčina. Tež němčina džě so hakle přez Lutherowy němski přeložk biblije „kultiwěrować“ poča, kaž serbsčina tež. Ale jeje hłowny „defekt“ bě, zo bě kultura přewinjeneho luda. Přetož hižo sama ekstenza Serbow přeco zaso legitimaciju němskeje nadmocy moralisce do prašenja staji.

Zrědka štó wobmysli, kak wusko stej **kultura a čłowjeska psycha** splečenej, zo stej poprawom komplementarneje dimensiji čłowječeho byća. Čłowjek džě so stajnje přirunuje z druhimi ludźimi a z druhimi wobstojnosćemi. A čłowjek njemóže scyła hinak, hač zo hódnoći resp. wothódnoći, hač zo wobkedžbuje a so přirunuje, zo by so do swojeho wobswěta zarjadował. Wosebje ma kultura přeco něšto z hódnotami činić, a kóždy so rozsuzdi za to, štož je jemu hódne abo hódniše, a spyta přewinyc to, štož jeho žiwjenje počězuje, štož jeho nahladnosći a přípóznaču škodži.

Serbska rěč dyrbyeše so wutupic

Srbština měla být vymýcena. Evangelická církev, škola a průmysl jako nástroj poněmčování. Sčítání Srbů podle Arnošta Muky. Duchovní a učitelé jako germanizátoři (němčowarjo).

Přeměňování Serbow je přewšo kompleksna naležnosť. Najwažnější přeměňowacej instituciji stej drje ewangelska cyrkej a šula. Tež mójnje so etablěrowacu industriju dyrbimy k tomu ličić, kotraž mobilitu pospěši a wjele němških dželačerjow do fabrikow we Łužicy čehnješe. Serbski wučenc Arnošt Muka (1854–1932) wužiwa w swojej *Statisticke lužiskich Serbow. Woblíbenje a wopisanje hornjo – a delnjolužiskoho Serbstwa w lětach 1880–1885*. tež rady zapřiče němcowarjow. Za swoju statistiku je so wón po cylej Hornjej a Delnjej Łužicy naprašował a při tym tež přičiny přeměňowanja analyzował. Tak mjenowani němcowarjo su za njeho jednotliwi Serbja, kotřiž z namocu přečiwo serbsčinje wustupju. We hłownym su to: duchowni a wučerjo. Zdžela liči k tomu tež serbskich rjemjelnikow abo hólcow, kotřiž z wójška přińdžechu. Rady rysuje wón wšelake wašnja a zwučenosće, kotraž wěsty wliw na němcowanje wukonjeja.

Serbska řeč so po měnjenju Muki potajkim jenož wot „horjeka“ njezaničowaše, ale tež wot „deleka“. Na jednej stronje je to potajkim wyšnosť: statne a cyrkwinske hamty abo institucije (to su takrjec towaršnostne wuměnjenja), na druhej stronje su to „deleka“ němske wosobiny, ale tež Serbja sami (ze swojim individualnym nastajenjom, kotraž je tež wuskutk nazhonjenych trawmatow). Dyrbimy so tuž prašeć: Stej to wot so njewotwisnej fenomenaj abo zwisujetej ze sobu? Kotre wobstojnosće abo přičiny to su, kotraž činja ze Serba němcowarja?

Za lud bě cyrkej hišće před lětdzesatkami tajke něšto kaž socialny a kulturny centrum. Zwjetša so wo Serbach twjerdži, zo su wosebje nabožny lud. Na kóždy pad sluješe ewangelski Serb k regionalnej krajnej cyrkwi (to běchu hnydom tři!), katolski Serb pak ke katolskej cyrkwi (k dwěmaj diecezomaj!). Ewangelske krajne cyrkwe běchu w Němskej organizowane. Katolikojo pak maja swój (duchowny) centrum we Watikanje, w Romje, potajkim zwonka Němskeje. Hłowny wliw na swětowobraz Serba měješe cyrkej, a duchowni spytachu jim swoje začuće za dobre a zle, za „prawe“ abo „njeprawe“ žiwjenje začepić. Wěriwemu čłowjekej bě duchowny w kóždym nastupanju awtorita, kotremuž so wón tež podwol. Cyrkej bě za njeho samo tajke něšto kaž „knježerstwo“. Kak pak dožiwi ewangelski Serb swoju cyrkej resp. cyrkwinsku hierarchiju konkretnje?

Róla ewangelskeje cyrkwe

Role evangelické církve. Srbští kněží, srbská kázání. Srbština v kostele vysmívána, potlačována, zakazována. Dosazování německých kněží. I v srbských farnostech musela být kázání ve většině německá. Užívání němčiny v kostele rozkládalo srbské sídelní území zevnitř.

Muka k prestiži srbštiny: „Jaký je to tam duchovní život Srbů!“, když „srbští farníci si často netroufnou se svými srbskými faráři mluvit srbsky“ a myslí si, „že je hřích se vzděláním nebo německy (tj. panský, po městsku) oblečeným Srbem mluvit srbsky. Tak měl např. dobrý srbský kněz ve službě čistě srbskou děvčku, která s ním nikdy nemluvila jinak než německy, s kravami ale pořád srbsky. Když jí farář vyčítal, proč s ním také nemluví srbsky, zcela vážně odpověděla: „Já si myslím, že jenom krávy se učily srbsky!“ Teprve důkladné poučení ze strany pana faráře onu dívku konečně přimělo k tomu, že teď i s ním mluví srbsky.“

Muka zwěsća, zo so we wosadach, hdžež hišće serbscy duchowni běchu, drje serbsce předowaše, ale *serbska narodnosť* so wšudže jako popjelawka wobhladowaše. Serbska řeč dyrbješe so z cyrkwineho ruma wutlōčić – tuž so wusměšowaše a potlōčowaše, haj zakazowaše. W ryzy serbskich wosadach wědomje němških duchownych přistajichu. Někotři němscy duchowni so při swojim wotchadže samo wo to postarachu, zo so zaso němski kandidati přistaji. Husto wužiwaše so pseudoargument, zo němski kandidati tola serbsce nawuknje. A mnozy němscy duchowni to slubichu, předowachu pak serbsce potom tak špatnje a njezrozumliwje, zo jich serbscy wěriwi prosyć dyrbjachu, zo njech radšo němisce předuju, zo *njebychu sebi jazyk zlamali* a serbsku řeč njewonječescowali. Runje to pak bě zwjetša wotpohlad němških fararjow, tak Muka. Hačrunjež běchu Serbja w absolutnej wjetšinje – mnohe džěci a dorosenci ani němisce njerozumjachu –, předowaše so serbsce a němisce. Hač na hajnika abo někajkeho zastojnika řečachu a rozumjachu wšityc zasadnje serbsce, najebać to předowaše so kóždy njedzelu němski a serbski, při čimž dyrbješe němčina dominowac. Serbsčina so z tym marginalizowaše. Někotry serbski farar a nic naposledk serbscy wěriwi běchu rozhněwani, přesłapjeni abo bjez nadžije. Ale najebać systematiskeho zatrašowanja njepopusći žadosć za serbskim słowem w cyrkwinym rumje.

A tak wopisuje to Muka pospochi: zo je wosada „dočista“ serbska, haj wjetšina ani němski njerozumi, čim mjenje řeči, na druhej stronje pak ni-

male wšityc Němcy tež serbsce rozumja a řeča, ale serbsčina dyrbješe so zhubić – a to plaći za ewangelske wosady abo wsy Delnjeje kaž Hornjeje Łužicy.

Husto so argumentuje, zo bu serbski teritorij wot kromow sem přeměňowany. Z tym ma so začisć zbudzić, zo bě to takrjec „přirodny“ abo „normalny“ proces přez kontakty z němскеj ludnosću. To drje tež do wěsteje měry trjechi. Tola mójnje z Mukoweho materiala zwěsćić, zo bě praksa němškeho kemšowanja tež „znutřka“ serbskeho kraja rozšěrjena, kaž w Rakecach, Wojerecach abo Kulowje, a to ze samsnymi scěhami kaž na kromach Łužicy. Potajkim *lodowa škruta* – kaž so rady praji – njeje jenož wot kromow sem tała. Zaměrne přeměňowanje bě mjenje bóle wšudže. Mnozy ewangelscy duchowni mějachu za swoju swjatu winowatosć, serbsku řeč namójnje potlōčić.

Jónu praša so Muka zadwělowany: „*Kajke je to tam duchowne žiwjenje Serbow!*“, hdyž „*so serbscy wosadni husto njezwaža ze swojimi serbskimi fararjami serbski řečec*“ a sej mysla, „*zo je hřích, ze zdželanym abo wosebnišo po němsku zwoblekanym Serbom po serbsku řečec. Tak měješe n. př. dobrý serbski duchowny w službě do čista serbsku kruwarku, kotraž z nim ženje hinak hač němski njeřečeše, z kruwami pak stajnje serbski. Jako jej farar porokowaše, čehodla tež z nim serbski njepowěda, wona džěše cyle chutnje: ‘Ja sebi myslu, zo su jeno kruwy serbski wukle!’ Hakle dokladne powučenje ze strony knjeza fararja je tu holcu skónčnje pohnulo, zo tež nětko z nim serbski řeči.*“ (103) Podawizna swědči wo tym, kajki prestiž serbska řeč powšitkownje měješe. Pokazachu-li tu abo tam někotři zmužitōść, sej serbske kemše, spowědž abo bibliske wuwučowanje wužadac, tak hodžeše so z městnami nachwilnje polěpšnje serbowanja w cyrkwinym rumje docpěć. To pak so stawaše mjenje bóle we wuwzacnych padach a stajnje zalezěše na iniciatiwje a rozsudženosći jednotliwych duchownych, kotřiž dowiđzachu, zo ma serbska řeč prawo na eksistencu. Tajke zbožowne wuměnjenja pak so w powšitkownym mainstreamamje němcowanja bórže zaso potepichu.

Róla šule

Role školy. Dovolena jedna hodina srbštiny pro výuku náboženství, a to jen na žádost rodičů. Srbština užívána jen k výuce němčiny. Vliv na jednotlivce. Muka říká, že muselo např. „každé dítě za každé srbské slovo zaplatit feník pokuty“. Děti se styděly a odmítaly mluvit srbsky, ani když to bylo dovoleno. Boj proti kroji ve škole. Učitel strhával dětem vínek s hlavy, dokud ho nepřestaly nosit.

Zahubnu ról u při přeměňowanju Serbow měješe wosebje tež šula. Tendenca razneho přeměňowanja – w jednej wsy bóle, w druhej mjenje – je we wšěch regionach Łužicy. Husto wotwisuje wot jednotliwego wučerja, kelko, kak mało abo hač scyla so serbska řeč we wučbje jewi. Muka piše, zo je jedna hodžina serbskeje wučby tam dowolona, hdžež sej to starši žadaja: za čitanje ze serbskeje biblije a wuknjenje serbskeho katechizma, serbskich kěrlušow a bibliskich hronow. Wjac zwjetša njebě dowolena. W nišich rjadownjach pak so serbska řeč njedzjewajo toho wužiwaše, dokaž džěci hewak wučerja rozumili njebychu. Ručež něšto němisce rozumjachu, přeńdže wón do němčiny. To rěka, serbsčina-mačersčina so wužiwaše – abo lěpje znjewužiwaše – jenož, zo by so němčina přesadžiła.

Je dosć sekundarneje literatury, kotru ról u je šula hdže při germanizowanju hrała a kotre zakonje běchu zahubniše a kotre mjenje zahubne za serbsku řeč. Dotal pak je so přemało hladało na to, kotre psychologiske wuskutki je powšitkowne nastajenje k serbskej řeči a kulturje w jednolitym čłowjeku zawostajilo. Wospjet rozprawja Muka, zo dyrbješe na př. „*kóžde džěčo za kóžde serbske slovo, kotraž pikny, pjenježk chłostanja plaćić*“. A husto wopisuje Muka, k čemu so serbska řeč znjewužiła: „*W šulach sebi tu wučerjo tola hinak pomhać njewědža, hač zo w započatku maće džěci z pomocu serbskeje řeče němski wuča, ale serbski džěčom ničo wuknuć njedadža, ani nabožinu (...)*“ (27) To wjedžeše k tomu, hdyž na př. serbski wučer z džěčimi tola serbsce řečec spyta, zo so tute za swoju řeč hańbowachu a nochychu hižo serbsce řečec, hačrunjež němisce njemóžachu abo njerozumjachu. Tohodla w šuli scyla mało nawuknychu. Jako bě farar Imiš (potajkim w Hornjej Łužicy) peticiju sakskej krajnej synodze pisał, prošo wo to, zo by so w serbskich šulach tola serbska řeč tak naložowala, kaž to zakon předpisuje, dósta skónčnje pozitivnu wotmořwu. Tuž prašeše so wón šulskich džěci, „*hač da dyrbi jim woprawdže zaso nabožinu atd. serbski wučić abo nic. Njerozumne džěci wolachu pječa: Nee, nee, Herr Lehrer! Tuž wučić dale němski*“. Wopisuje so tež slědowacy podawk wuchodnje Budyšina: „*W (...) šulach wučerjo (...) tež přečiwo serbskej drasće wójnu wjedu. Hdyž šulske holčki w serbskej drasće do šule přińdžechu, jim woni z gwatow kاپicy z hlōwy torhachu, tak zo džěci wrěšćachu (...)* woni tak doľho z hlōwy torhachu, doniž serbsku drastu ze šule njewuhnaču.“ (262)

Vliv posměchu a šikany a traumata z užívání mateřštiny způsobují u dětí ztrátu vztahu k vlastnímu jazyku a kultuře. Kde není naděje, není radikalismus, ale rezignace. Ztráta sebevědomí, vliv cizích měřítek, rezignace na vlastní vůli, ztotožnění se s agresorem. Návist k vlastní kultuře. Z obětí další germanizátoři.

Mukowy material pokazuje, zo dyrbja džěci zacpěteho serbskeho luda cyle hinaše nazhonjenja činić hač němske. Džěčacy psychologojo su zwěsćili, kak rozsudnje so nazhonjenja džěci (to rěka: konflikty, strachi, wuzamknjenje, kulturne šoki atd.) na cyle žiwjenje čłowjeka wusutkuja. Tajke dušine škody abo trawmy nastawaja, hdyž je čłowjek čišćej, šikanam abo wusměšowanjam wustajeny, ale tež, hdyž so ludžom jich mačersčina abo kulturne herbstwo wonječasca resp. rubi. Přez to so zwučene koordinaty žiwjenja přesunu resp. rozbjija. Trawmy wostanu w podwědomju zaryte, doniž so njerozrisaja. K tomu je poprawom pomoc psychologa třebna, kotryž čłowječe začuća wotpowědnje „kanalizuje“. Jeli pak tajkeje pomocy njeje, potom sej čłowječa psycha sama pomha z tym, zo instaluje wotwobaranski resp. škitny mechanizm. Nima-li čłowjek móžnosće so wobarać, wusměšowanje abo potłóčowanje pak pokročuje, potom so jeho psycha přeměnja, haj škodu počerpi. Potrjeheny přeměni abo zhubi počah k swojemu wobswětej, na př. k swojej rěči abo kulturje, abo wón so jej napřečo njesensiblne zadžerži. A to čini wosebje tohodla, zo njetrjebał stajnje w konflikće žiwy być. Hdyž džěčo potajkim tajki kulturny šok dožiwi, dyrbi jeho nutřkowne žiwjenje wotpowědnje reagować. W horjeka mjenowanym padže myslí sej džěčo: *Štož ja dožiwju, je njepředstajomnje, njezrozumliwe, potajkim činju ja něšto wopak.* W tym padže zasahnje wěsty škitny mechanizm psychi. Čłowjek móhl so tež wobarać, na př. so sylnje zakitować, so do radikalizma podać a podobne. Hdžež pak hinašeho wupuća abo nadžije njeje, je puć najmjeńšeho spřećiwjenja, haj rezignacija jenička alternatiwa. (Hlej reakcija džěci: *Nee, nee Herr Lehrer...!*) Z psychologije wěmy, zo je psycha čłowjeka přeco jara wosobinska, haj intymna naležnosć. Hdyž so džěčo wusměšuje, potom to na kóždy pad najprjedy wosobinsce bjerje. Čim hórje, hdyž difamowanje cyły šulski čas njepřestawa. To wjedže skónčnje do nutřkowne emigracije.

Něhdyša němska šula, ale tež cyrkej, běštej potajkim instituciji, kotrejž w serbskich šulerjach pospochi kulturne trawmata produkowašej. A tu nadeńdzemy fenomen: Dyrbi-li so čłowjek nastajnosći zakitować, so z druhimi měritkami měrić, hdyž bjerje so jemu sebjewědomje a wón dyrbi so zapřewać, potom stanje so slědowace: Zo by poprawom njeznjesliwu situaciju njeswobody wutraš, jej wučeknył, spyta so z hódnotami a měritkami druhich aranžować a so z nimi identifikować, zo by swoju situaciju znjesliwišu sćinił (w tym padže z měritkami němskeho wučerja jako nadběhowarja). Psychoanalytisce mjenuje so tutón afekt: identifikowanje z agresorom (dračom). Měnjene je z tym rezignowanje na swójsku wolu a připodobnjenje přećiwnikaj. Z tutej identifikaciju z přećiwnikom započina so dalši proces, mjenujcy: hida na to swoje, hida na swoju kulturu. A tu smy při horjeka naspmjnjnym Mukowym zapřijeću *němcowarjow.*

Tajke psychiske procesy móža k rozdžělnym rezultatam wjesć a so na

jednotliwca wšelako wusutkować. To rěka, dolhi čas difamowanja, wusměšowanja a wuzamknjenja Serbow zawostaji w nutřkownym žiwjenju čłowjeka slědy. Wone móža rozdžělnje być a pola kóždeho k wěstym wobstejnosćam w mentalicie wjesć: na př. ze zdwołriwosće a přečelnosće nastanje ponižnosć, z moraliskeje sylnosće poddanosć abo z hańby nasta hida na to swoje.

Beznaděj a nezájem o srbštinu. Méněcennost jako vnučené cizí vědomí, důsledek psychického teroru. Zneužití křesťanské pokory. Orientace školy jen na germanizaci způsobilo nízké vzdělání. Většina přivykla úpadku srbské substance.

Muka začuwaše mjez tehdy naprašowanymi Serbami wěstu bjeznadžijnosć abo njezajim za serbsku rěč. Tuta bjeznadžijnosć so kaž šlewjer nad dušemi serbskeho wobydlerstwa džeržeše. Bjez swědomiteho pruwowanja mjenowaneje bjeznadžijnosće a dalšich z tym zwisowacymi wobstejnosćow, kotrejž do bjezmócnosće wjedžechu, so potom ze stron němskeho stata zaso wotwodžowaše, zo njeje trjeba, serbsku rěč a kulturu spěchować. A mnohi Serb tole samo wěrješe. Muka móžeše wobkedžbować, kak so Serbja přez druhi (to rěka: němski) swět spóznowachu a kak so jim dwoje resp. cuze wědomje nanuzowa. A to njebě někajka swobodna wola abo wólne wuwice k hybridnemu wědomju, kaž to někotři džensa měnja a twjerdža, ale to bě namóc, haj psychiski teror. Ze serbskeje pokornosće wurosće bjezkónčna zamóžnosć, bjez skorženja wšitko mjelčo a sčerpilwje znjesć. Kručé wěriwy křesćan wěrješe dale do sprawného Boha, kotryž budže jemu tutu sčerpilwosć snano jónu mytować, kaž jemu to jeho přédowarjo tróštujto lubjachu. A tak měješe jednory Serb za swoju swjatu winowatosć, wšón protest wotpokazać a swoje horjo wutrajnje znjesć, kaž sej to duchowni žadachu. Woni su serbsku pokornosć a podwólnosć znjewužili bjez toho, zo bychu sprawne a dowěrliwe wašnje serbskeho křesćana připóznali. Kaž widžimy, móže wěra pod tajkimi wuměnjemi tež k sebjewotpokazowanju a sebjewoprowanju wjesć.

Za wuwice sebjewědomja je třebne, zo so čłowjek připóznawa a zo so jeho potreby chutnje bjeru. To plaći tež za šulu. Ale Serb dyrbješe hižo jako šuler nazhonić, zo dyrbi swoju rěč, zo dyrbi cyłe swoje kulturne herbstwo a potreby wróco stajić a podusyc. Hižo zakladne šule znjewužiwachu so za wotcubnjenje wot jeho přirodného, swójbneho a kulturného wobswěta. Ani duchowny – wo wučerju ani njerěčo – nješteješe w tutej nastupanju emocionalnje k dispoziciji. Wo swojej samohódnoće jako Serbja woni ničo njezhonichu, tež nic, zo jenož kubljanje lud swobodny čini. Nawopak: Kubljanje bě na serbskich wjeskach kontraproduktiwne. Z pomocu mačersčiny so šulerjam němčina nanuzowa, kotruž wjetšina džěci ani njezrozumí, tak zo wučbje ani sčěhować njezamó. Tuž džěchu ze šule bjez orientacije za přichod. Jenož mało džěčom so krok na gymnazij poradzi. Mnozy pak njewzachu břemjo na so a njewróćichu so po studiju do serbskeje wjeski wróco, zo bychu tam změnić spytali, štož so po wšem zdaću scyła přeměnić njehodžeše. Sčěh tuteho cyłego procesa bě, zo so wjetšina ludnosće chcyjo nochcyjo na pohubjeńšnje serbskeje substancy zwući. To je jedna ze zasadnych přičinow, čehodla so serbska rěčna substanca tež džensa dale a bóle zestabja.

Mezinárodní vědecké sorabistické sympozium Praha a Lužičtí Srbové ve znamení 140. výročí narození Adolfa Černého

Marcel Černý

Ve dnech 25. až 26. listopadu 2004 se v pražském ústředí Akademie věd české republiky konala *Mezinárodní vědecká konference Praha a Lužičtí Srbové. Ke 140. výročí narození Adolfa Černého (1864–1952)*, jejímiž organizátory byly Společnost přátel Lužice, Masarykův ústav AV ČR a Mačica Serbska.

Konferenci v ranních hodinách prvního dne jednání hlavní zahájil spiritus agens tohoto sympozia PhDr. Petr Kaleta, PhD. (Společnost přátel Lužice, Praha; Masarykův ústav AV ČR, Praha), po němž přednesli své krátké zdravotní zástupci významných institucí lužickosrbského a českého kulturního života. Nejprve předseda Matice lužickosrbské Dr. Měrcin Völkel (Mačica Serbska, Budyšin) pohovořil o bohaté historii česko-lužickosrbských vztahů, zvláště o českém přínosu vědeckého for-

mování sorabistiky a pozvolném překonávání asymetrie v kulturních kontaktech obou našich národů. Poté PhDr. Dagmar Hájková (Masarykův ústav AV ČR, Praha) upozornila na Masarykův poměr k Lužickým Srbům, zatímco PhDr. Jaroslav Balvín, CSc. (Magistrát hlavního města Prahy), pojednal o péči Magistrátu o menšiny u nás i v zahraničí a o jeho vazbách na Společnost přátel Lužice, s níž Magistrát spolupracuje díky iniciativě prof. PhDr. Leoše Šatavy, CSc., od r. 1998, a pozval na konferenci o identitě národnostních menšin, která se uskuteční v listopadu r. 2005 a bude spojena s výstavou prací menšinových výtvarníků. Jako poslední pozdravil účastníky dvoudenního sympozia místopředseda Společnosti přátel Lužice Ing. arch. Hanuš Hártele (Praha).

Renáta Mračníková, Dagmar Hájková, Měrčín Völkel, Hanuš Hárteľ, Jaroslav Balvín

První tematický blok *Adolf Černý a Lužičtí Srbové* otevřel dr. phil. Franc Šěn (Serbski institut, Budyšin) referátem *Adolf Černý – jeho a naš wobraz wo Handriju Zejlerju*, v němž spojil do jednoho příspěvku dva jubilanty: první lužickosrbskou básnickou osobnost Handrije Zejlera (1804–1872) a Adolfa Černého, objevitele Zejlerových literárních kvalit (medailon v Ruchu 1886 byl vůbec první literárněhistorickou statí o něm) a soustavného překladatele jeho poezie, zejména milostné lyriky (*Výbor písní* z r. 1895, 2. vydání 1945).

Prof. Ljudmila Pavlovna Laptěva, d. i. n. (Moskovskij Gosudarstvennyj Universitet, Moskva) nastínila v expozé *Kontakty Adolfa Černého s ruskou inteligencijí v začátku XX. věku osobní vazby A. Černého na Vladimíra Andrejeviče Franceva (1867–1942)*, s nímž Černý r. 1894 putoval po Lužici, a podnítil tak u ruského badatele sorabistické zájmy, dále na historika, sociologa a pedagoga Nikolaje Ivanoviče Karejeva (1850–1931) a na symbolistního básníka a překladatele (mj. i českých básníků Jaroslava Vrchlického a Jana Rokyty-Černého) Konstantina Dmitrijeviče Balmonta (1867–1942). Ve spojitosti s posledně jmenovaným zdůraznila slavistka Rokytovu stimulační funkci pro Balmontovu překladatelskou i básnickou tvorbu (podrobněji o Rokytových stycích s Balmontem viz L. P. Laptěva, *Voprosy literatury*, Moskva 1992, č. 2, s. 307–328).

Mgr. Jan Chodějovský (Archiv AV ČR, Praha) představil *Sorabika v osobním fondu Adolfa Černého, uloženém v Archivu AV ČR*. Černého pozůstalost (celý inventář bude přístupný on-line v elektronické podobě na archivních webových stránkách v průběhu r. 2005) se do archivu dostala r. 1972 spolu s písemnostmi jeho zetě, pelhřimovského historika Josefa Dobiáše. Kromě rozsáhlé osobní korespondence (celkem 36 kartonů; institucionální se zachovala jen fragmentárně) obsahuje fond řadu autorových tištěných i nevydaných odborných prací i uměleckých textů; uvnitř jednotlivých spisových skupin byly pak pro lehčí orientaci vytvořeny tematické celky podle Černého zájmů (Polsko, Lužice, Jugoslávie, Masaryk, Slovanstvo, Otázky náboženské). Zásadní význam pro novodobé dějiny Lužických Srbů mají materiály mapující snahu o autonomii Lužice na mezinárodním diplomatickém fóru. Ač jako státní úředník, vázaný vyššími zájmy české diplomacie, nemohl Černý vystupovat přímo, s poslancem saského sněmu Arnoštem Bartem-Brězyncanským vypracoval množství memorand a provolání, jež jménem Lužickosrbského národního výboru (*Serbski narodny wuběrck*) neúnavně zasílal představitelům dohodových mocností (dopisy prezidentu Wilsonovi z března a června 1919, dokumenty apelující na propuštění lužickosrbských válečných zajatců, jedenáctistránková „miniústava“ Lužických Srbů z května t. r. či studie *La question des Slaves de Lusace (Serbes de Lusace ou Wendes)*, předložená v září t. r. na mírové konferenci). Bez významu nejsou ani akta Lužickosrbského referátu při ministerstvu zahraničních věcí (zal. 15. ledna 1919) či hospodářská agenda bankovních ústavů (*Serbska ludowa banka*).

PhDr. Petr Kaleta, Ph.D. (*Černého sorabika ve Slovanském přehledu*) přehledně pojednal o vzniku Černým r. 1899 založeného *Slovanského přehledu* (původně se měl jmenovat *Slovanská korespondence*) a o lužickosrbských materiálech na stránkách tohoto časopisu, který si svůj charakter a poslání informovat o kulturním a společenském dění v celém slovanském světě (s výjimkou domácího, českého teritoria) uchoval i po předání šéfredatorského žezla A. Frintovi a Fr. Tichému v r. 1931 až do r. 1963, kdy byla jeho redakce nedemokraticky převzata od násilně zrušeného *Slovanského*

ústavu ČSAV historiky (dnes je jeho vydavatelem *Historický ústav AV ČR*). Černý psal hlavně zprávy, dopisy, glosy a recenze (Lužici jich věnoval na 90, např. *Dopisy z Lužice*, jež psal pod pseudonymy Hornjanski nebo Lužičan), samostatných sorabistických statí publikoval šest, mezi nimi *100 let lužickosrbské poezie* (1901) lze bez nadsázky nazvat monografií; nepřehlédnutelná je i jeho snaha oslovovat lužickosrbské intelektuály a zvat je ke spolupráci s časopisem (B. Šwelu, J. Bryla-Serbina, M. Andrického aj.).

Podobnému tématu se v příspěvku *Prolužycka publicystyka Adolfa Černého na tamach tygodnika Česká stráž* věnoval i Mgr. Piotr Pałys (Towarzystwo Polsko-Serbołużyckie, Opolí), zdůrazniv nebývalou intenzifikaci česko-lužickosrbských vztahů v letech 1918–1920, kdy se nejen v týdeníku České pokrokové strany psalo o nárocích Lužických Srbů na uznání národnostních práv, ba dokonce o připojení Lužice k ČSR, což v německém tisku vyvolávalo ostré protireakce. Lužická otázka se poprvé v historii ocitla v kontextu celosvětového dění (viz též J. Chodějovský), byť konečné rozdělení Lužice mezi Sasko a Braniborsko muselo být pro Černého zřejmým zklamáním.

Dr. phil. Markus Giger (Univerzita Karlova, Praha) pohovořil o vztahu A. Černého k Rezijským Slovincům (věnoval jim brožuru *U italských Slovanů*, Praha 1906) na základě jeho korespondence s Ivanem Trinkem (1863–1954), jehož získal ke spolupráci se *Slovanským přehledem*; součástí tištěné verze bude rovněž edice celkem deseti dopisů a devíti pohlednic od Černého z l. 1898–1930, Trinkovy dopisy Černému do statí zahrnuty nebyly.

Mgr. Marek Ďurčanský (Archiv AV ČR, Praha) v příspěvku *Z neznámé korespondence J. Baudouina de Courtenay s A. Černým* doplnil dosavadní obraz vzájemných styků obou slavistů na základě studia osmnácti nově objevených listů a dopisnic z l. 1899–1922 (fond A. Černý, Archiv AV ČR) o mnohé detaily, zajímavé především pro rusisty a polonisty. Dopisy reflektují Baudouinovo působení v dorevolučním Petrohradě, těžkosti spojené se ztrátou jeho rukopisů a ceně knihovny a především pisatelův negativní postoj k Říjnové revoluci, jak dokládá např. věta z listu z 13. května 1921: „*W Rosji uczeni mrą jak dlamuchy*.“ S obdobným Baudouinovým stanoviskem se setkal i vydavatel starších edic jeho korespondence, polonista Theodor Bešta (1920–1996), avšak kvůli cenzuře musel vynechat všechna problematická místa.

Mgr. Zdeněk Valenta (Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Ústí nad Labem) podrobně analyzoval *Českou účast na výstavbě a vybavení Lužickosrbského domu v korespondenci mezi A. Černým a A. Mukou*. Černý patřil mezi nejagilnější představitele lužickosrbského národního hnutí, peníze na *Serbski dom* sbíral od r. 1894 až do slavnostního otevření v r. 1904, cestoval po Čechách, osobně oslovoval pedagogy na středních školách v celém království a podařilo se mu získat příspěvky i od mnohých osobností a organizací (např. J. Vrchlického, J. Hlávky, F. V. Franceva, českého Sokola ad.).

Druhý blok *Praha a Lužičtí Srbové* zahájil nejstarší žijící český sorabista prom. fil. Jiří Mudra (Společnost přátel Lužice, Praha) referátem *Přínosk k stawiznam Malostronskeho gymnazija, na kotrymž se chowancy Serbskeho seminara kubtachu*. Přednášející si látku rozdělil do tří etap (1. 1628–1773; 2. 1774–1848; 3. od r. 1849 do zrušení v r. 1919) a sledoval, kteří z chovanců Lužického semináře (zal. 1704, od r. 1728 v nové barokní budově za Karlovým mostem) studovali zároveň na Malostranském gymnáziu. Podrobně se zaměřil na proměny učebního programu jazykově latinského a později německého gymnázia (od r. 1850 s fakultativní výukou češtiny) a na statistiku lužickosrbských studentů, z nichž někteří patřili ke známým osobnostem slovanské Lužice (např. Michał Hórnik, Michał Haška, Jakub Wjels, Jakub Wornar, Józef Nowak, Jurij Wićaz, Jurij Cyž, Pawoł Wowčerck, Jurij Henčl aj.).

O osobní vzpomínky na ostravskou pobočku *Společnosti přátel Lužice* (dále SPL; zal. 1946), s níž je spojeno jméno Bohumila Marka, se s účastníky konference podělila prof. PhDr. Libuše Hrabová, CSc. (Univerzita Palackého, Olomouc). Její příspěvek *Sokolský seminář a Společnost přátel Lužice v letech 1947–1948* byl cenný především jako svědectví o vnitřní rozháranosti lužickosrbského poválečného hnutí (napětí mezi *Domowinou*, katolíky a *Narodnym wuběrckem*) a o ideologizaci SPL po Únoru 1948 (vyloučení stávajícího předsedy SPL Vladimíra Zmeškala, kontroverzní osobnost Jiřího Kapitána, komunisty dosazený nový předseda SPL Boris Michajlov).

Na sorabistický význam písemných styků historika Józefa Wilhelma Bogusławského (1825–1911) s Edvardem Jelínkem (1855–1897) se zaměřil prof. dr. hab. Tomasz Jaworski (Uniwersytet

Zielonogórski, Zielona Góra) v příspěvku *Serbołużyczanie w korespondencji między E. Jelinem a J. W. Bogustawskim*.

Prof. dr. hab. Leszek Kuberski (Unwersytet Opolski, Opolí) se věnoval pražskému působení lužickosrbského literáta Jana Skaly (1889–1945) v letech 1921–1924 (*Praski okres w życiu Jana Skaly*), zvl. jeho publicistice (církevní otázka, diskuse o budoucnosti Lužice, snaha o jednotnou základnu všech lužickosrbských společenských sil) a osobním kontaktům s Čechy i s krajany (s J. Pátou, A. Černým, B. Krawcem, J. Słodeńkem, M. Witkojc, M. Nowakem-Njehorńským, J. Cyžem aj.).

Materiálovou práci *Bohemica v časopise Lužica* představil prof. dr. hab. Mieczysław Balowski (Unwersytet Opolski, Opolí). *Lužica* (1882–1914; 1921–1937) byla koncipována jako orgán celé slovanské literární Lužice, zvl. na přelomu staletí za redakce M. Andrického a spolupráce J. Barta Čišinského měla revue ohromný vliv na lužickosrbskou společnost, velmi odvážně se vyjadřovala k uměleckým i národním otázkám a přinášela hodnotnou, původní i překladovou poezii a beletrii (z českých autorů byli překládáni J. Vrchlický, P. Bezruč, S. Čech, K. J. Erben, J. V. Sládek, J. Neruda, A. Klášterský, B. Jelínek, K. Havlíček Borovský, F. Kvapil, A. Heyduk, J. Rokyta, O. Mokřý, J. Zeyer – *Zahrada mariánská*, K. V. Rais, B. Němcová – *Pan učitel*) a množství informací z česko-lužickosrbského pomezí (fejtony, jubilea, nekrology, zeměpisné a etnografické glosy apod.).

Prof. dr. hab. Lucija Hajnec (Budyšin) přednesla svůj referát *Praha Serbam żórto spóznananja duchowneho swěta* v češtině jako výraz lásky a úcty k našemu národu. Pohovořila o magnetické přitažlivosti Prahy pro lužickosrbské umělece slova, kteří zde nacházeli posílení vlastní slovanské identity i bohaté literární inspirace. Jedny byli unesení silou tradice a velebili město jako symbol záštity, ochranitelku v podobě lvice, která národ brání a vyživuje, jako druhou vlast (Jan Česla-Handrik), jiní čerpali přímo ze soudobého kontextu české poezie a sžívali se s městem v jeho obecně kulturním rozměru (Jurij Chěžka). Zvláštní pozornost autorka věnovala Mikławši Andrickému (1871–1908). Nestihl sice napsat kvantitativně mnoho, ale i tak je díky svým osobitým fejtonům s ostrým viděním světa zakladatelem moderní srbské prózy. Praha jej lákala svým světským leskem – četl tu krásnou literaturu, chodil do divadel (nazývá je *zakázaným ovocem*), dokonce četl socialistický tisk. Nakonec zvítězila kněžská dráha jako závazek vůči vlasti, za níž kromě Lužice pokládal i Prahu a stal se zaujatým účastníkem v jejím duchovním životě.

Historik dr. Kirill Ševčenko (Moskva) si za téma svého expozé vybral *Vztah Československa k lužickosrbskému národnímu hnutí v roce 1945*. Sledoval osudy zájmu československých vládních kruhů o připojení Lužice k ČSR – vždyť by tak Lužičtí Srbové dostali poprvé v historii možnost získat státní autonomii – i obdobné aktivity ze strany Lužických Srbů (klíčová postava Jana Cyže), avšak na mezinárodním fóru vypadal požadavek nereálně. Do Postupimí se lužickosrbská otázka nedostala: sovětská zástupci odmítli požadavky Lužických Srbů, neboť v nich spatřovali vyhnání sovětských vojsk a jejich nahrazení vojsky československými, a tak hlavního cíle, odtržení Lužice od válkou zdecimovaného Německa, se nepodařilo dosáhnout v důsledku zahraniční politiky velmocí, z nichž hlavní úlohu sehrálo stanovisko sovětského státu, resp. J. V. Stalina.

Richard Bígl, PhD. (Univerzita Karlova, Praha) podal *Přehled sorabistické výuky na Univerzitě Karlově od působení Adolfa Černého* (tj. založení lužickosrbského lektorátu v r. 1901) do r. 1933 (o pražské sorabistice v období od r. 1933 do druhé světové války viz Bíglův přehled v plánovaném sb. řady *Opolskie Studia Łużycoznawcze* 2004), kdy se sorabistikou postupně zabývali Černý, Jiří Polívka, Josef Páta (první profesura 1929, jmenován až 1933) a dědic lektorátu lužické srbštiny po Černém Mikławš Krječmar.

Mgr. Viktor Velek (Masarykova univerzita, Brno) pohovořil o *Česko-lužické hudební kultuře v letech 1918–1938*. Dominující osobností na tomto poli byl pozdější čestný občan města Varnsdorfu, u nás i za hranicemi Lužice uznávaný hudební skladatel Bjarnat Krawec (1861–1948).

Českými malíři v Lužici a lužickosrbskými výtvarnými umělci v Praze se zabýval Jurij Łuščanski (Domowina, Maćica Serbska, Budyšin) v příspěvku *Wuměłcy mjez Prahu a Łužicu*. Počátky vazeb lužickosrbských umělců na Prahu jsou spojeny se jménem barokního sochaře Maćije Wjacława Jakuly (1655–1738), jehož tři sousoší krásí Karlův most. Autor v referátu dále vyzdvihl zakladatelskou úlohu Ludvíka Kuby (1863–1956), jemuž byla nedávno věnována mezinárodní mezioborová konference (sb. *Ludvík Kuba, folklorist, spisowar*

ćel a moler. Dokumentacija mjezynarodneje konferency w Budyšinje 25.–27. 4. 2003, ed. J. Łuščanski, Budyšin 2003), a postupně se dotkl působení Slavíčkova žáka Jana B. Minařika (1862–1937), Vojtěcha Preissiga (1873–1944), ilustrátora první lužickosrbské umělecké knihy *Brunčki* (Broučci J. Karafiáta, přel. Cyril Wjeńik, Budyšin 1909), v l. 1920–1923 v Praze studujícího slovinského malíře Anteho Trstenjaka (1894–1970), ilustrátora Václava Karla (1902–1969), lužickosrbského žáka Maxe Švabinského Měrcína Nowaka Njehorńského (1900–1990), první profesionální lužickosrbské výtvarnice Hanky Krawcec (1901–1990) a zatím poslední, v Kubových stopách jdoucí české malířky Aleny Čermákové (nar. 1926). Poněkud povrchně vyznívá Łuščanského konstatování, že o Karlu Černém (1910–1960) víme málo, neboť jako žák Jakuba Obrovského je nepřehlédnutelnou osobností českého moderního umění dvacátého století, k jejímuž dílu se váže bohatá bibliografie (srov. V. Lahoda, „...*Tam kde jiskří vzduch*“. Karel Černý. *Obrazy, kresby a dopisy z let 1946–1957*, Revolver Revue 26, 1994, s. 133–160; Karel Černý 1910–1960: *Barva a existence. Soupis malířského díla*, Praha 2003). V odborné literatuře se sice žádá z prací s lužickými náměty nevysskytuje, je však velmi pravděpodobné, že Karel Černý, autor čtyř perokreseb z r. 1936 (*Evangelický lužický kostelík a stará vodárna v Budyšině, Lužickosrbský družba, Nevěsta z Dolní Lužice a Dívka z Dolní Lužice*; srov. V. Zmeškal, *Výstava lužickosrbské kultury v Jablkynicích*, Praha 1937, s. 34 a 60), je totožný s týmž Černým, který koncem 30. let zničil valnou většinu svých raných děl v důsledku zásadního přehodnocení své dosavadní tvorby. Podobně nelze v souvislosti se jménem grafičky a ilustrátorky Hermíny Melicharové (1923–2000) konstatovat, že *známe pouze jméno* (viz např. H. Melicharová, *Obrazový cyklus Dvanáct měsíců v obyčejích lidu českého. Katalog výstavy* (Praha, srpen-prosinec 1976), úvodní životopisná stať J. Mašín, Praha 1976). Její posmrtnou výstavu *Hermína Melicharová (1923–2000). Životní dílo – grafika, ilustrace, malba* připravili M. Kudrna a V. Vitertová a uspořádalo Sdružení českých uměleckých grafiků Hollar a Okresní muzeum Praha-východ v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi ve dnech 18. července – 1. září 2002 v Brandýse nad Labem.

PhDr. Helena Ulbrechtová, PhD. (Slovanský ústav AV ČR, Praha) si vytkla za cíl osvětlit vnitřní spřízněnost poezie moravského básníka a překladatele Josefa Suchého (1923–2003) s tvorbou lužickosrbských básníků (*J. Suchý a lužickosrbská literatura*). O lužickosrbskou literaturu se Suchý začal zajímat v roce 1966, ale první překlad z lužické srbštiny publikoval jako výsledek spolupráce s Josefem Vláškem až v r. 1972 (Kito Lorenc, *Nový letopis*); dále přeložil antologii lužickosrbské poezie *Vřesový zpěv* (Praha 1976), antologii lužickosrbské povídky *Skrytý pramen* (Praha 1981) a výbor z literárního a dramatického díla Józefa Nowaka *Píseň – věrná družka* (Praha 1995). Interpretující Suchého původní tvorbu, nachází v ní badatelka inspirace metaforikou a motivikou básní Józefa Nowaka (1895–1978), Jurije Chěžky (1917–1944) a Kita Lorence (nar. 1938). Zatímco s prvními dvěma autory Suchého spojuje identické (či analogické) duchovní klima, v němž všichni vyrůstali (s Chěžkou je to navíc symbolistní poetika, s Nowakem meditativnost a myšlenková blízkost české katolické moderně a ruralistům), v Lorencově případě Ulbrechtová hovoří o primárním vlivu (typicky „lorencovské“ obrazy ve sbírce *Tváří v tvář* z r. 1992) a dochází k závěru, že Suchý vedle obohacení české literatury o originální reflexe lužickosrbské literatury svou tvorbou bezprostředně vstoupil do kontextu lužickosrbského básnictví, tedy explicitně se dotýká potencionální biliterárnosti Suchého poezie.

Mgr. Tomasz Derlatka (Lipskánska uniwersita, Lipsko), který pojednal o naratologických a prostorových aspektech ztvárnění topu Prahy v lužickosrbské próze (*K problému stereotypizace scenerie narativního díla. Praha v lužickosrbské próze*), se zaměřil spíše na literárněteoretické otázky svého tématu. Škoda že neměl možnost podrobněji pohovořit o konstituci locu Prahy v konkrétních prozaických dílech (repertorium textů pro svůj výzkum našel v dílech Jakuba Nowaka, Marje Kubašec – *Kantor Serbin*, Jěwy-Marje Čornacek aj.), pro něž je symptomatická typizace klíšé v syžetové rovině (konstantní epiteton *zlaté* Prahy, Prahu vidí zlatou i jednotlivé figury) a narkotické působení mýtu Prahy (termín polské literární vědy *narkotyky mitu* ve smyslu duchovní fascinace, opojení ideou).

Radek Mikula (Společnost přátel Lužice, Praha) vystoupil se stručným nástinem *Dějin Lužického semináře*. Podrobněji se zastavil u jeho zrušení r. 1922 a u složitých majetkoprávních sporů, jež historii Lužického domu, jak se mu začalo říkat po převzetí SPL po druhé

světové válce, doprovázejí až do dnešních dní, kdy trvá vleklý spor mezi Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR a SPL, již byla budova věnována na základě usnesení Zemského národního výboru ze dne 18. července 1945.

Třetí, závěrečný blok *Lužickosrbské kontakty s jinými slovanskými oblastmi* otevřela mladá slovenská sorabistka Mgr. Renáta Mračníková (Univerzita Komenského, Bratislava) stručným přehledem *Slovensko-lužickosrbské kulturní kontakty*. Vycházejíc z průkopnické monografie Viléma Mruškoviče (*Slovensko-lužickosrbské literární vztahy*, Documenta Litteraria Slovaca, zv. 13, Martin 1980), zmínila se o tvorbě na Slovensku žijícího lužického humanisty Jana Boka (užíval internacionální podoby svého jména Joannes Bocatius, 1568–1621) jakožto první výrazné osobnosti slovensko-lužickosrbských styků a pokračovala přes obrozenské období (J. Kollár, P. J. Šafařík, L. Štúr, M. Hattala) až k přelomu staletí (publicistická činnost Jána Emanuela Dobruckého-Bohoľubského, 1854–1921). Za nejdůležitější úkoly slovenské sorabistiky označila Mračníková rozvíjení tradice započaté V. Mruškovičem a pokračování ve studiu binárních kontaktů zejména v posledním třicetiletí.

Ohlášený společný příspěvek prof. Volodymyra Motorného, d. i. n., a prof. Mychajla Kril'a, d. i. n. (oba L'viv's'kyj nacional'nyj universytet imeni Ivana Franka, Lvov) *Naukovi kontakty A. Černého i stanovlenija ukrajinskoji sorabistyky* na konferenci nakonec nezazněl, stejně jako referáty *Styl pisarstva Adolfa Černého na příkladě „Istot mitycznych Serbołużyczan“* Mgr. Agnieszky Lipińskiej

(Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra) a *Serbske tworjace wuměłstwo mjez swětowymaj wójnomaj w Čěskej* Christiny Boguszowé (Serbski muzej, Budyšin), a tak zkrácený tematický blok zakončil Mgr. Dalibor Sokolović (Beogradski universitet, Bělehrad) referátem mapujícím sorabistické, slovackistické a bohemistické (mj. spolupracovala na monumentálním dvousvazkovém akademickém *Česko-srbském slovníku*, Bělehrad 2000, 2001) odborné zájmy odchovankyně Karlovy univerzity (studium u Jiřího Horáka) Nady Milošević-Đorđević (1915–2001). Celý život psala o dění v Lužici, překládala H. Zejlera, M. Witkojc, J. Barta Čišinského a za přínos v oblasti srbsko-lužickosrbských vztahů jí byla udělena vyznamenání Domowiny a Matice lužickosrbské. Úmrtím této specialistky přišla bělehradská slavistika o jednu ze svých čelných reprezentantek, avšak její činnost bude možno komplexně zhodnotit jen tehdy, podaří-li se vypátrat prozatím neznámou badatelčinu pozůstalost.

Závěrem nutno podotknout, že konference měla nejen vynikající odbornou úroveň (kromě jmenovaných ji svou návštěvou pocítil např. spisovatel Ludvík Vaculík), ale přispěla i k poznávání současné lužickosrbské kultury (večerní koncert skupiny Wólbernsce 25. listopadu 2004 v zasedacím sále AV ČR) a stala se signálem nástupu mladé generace sorabistů, jak ostatně zdůraznili vzácní hosté, předseda Domowiny Jan Nuk a předseda Matice lužickosrbské Měrćin Völkel.

Autor je pracovníkem Slovanského ústavu AV ČR.

NOVINY

Z DOMOVA

Ministerstvo zahraničí a česko-lužické vztahy

Pod tímto názvem se konala diskuse s ředitelem odboru kulturních a krajaňských vztahů MZV Zdeňkem Lyčkou, která proběhla ve středu 22. září na Filozofické fakultě UK. Pořadatelé byli SPLužice a Ústav slavistických a východoevropských studií. rč

Stát odmítá odškodnit Rusíny

Česko má velmi blízko k další mezinárodní žalobě. Přípravují ji vyhnanci z Podkarpatské Rusi. Už léta se marně domáhají odškodného za majetky, které museli opustit nejprve před 2. světovou válkou, kdy je vyhnali Maďari, a pak po válce, kdy oblast připadla Sovětskému svazu. Tuzemské úřady na žádosti vyhnanců prakticky nereagují. A to přesto, že právníci tvrdí: Podle platných mezinárodních smluv měli odškodnění dostat už dávno.

„Požádali jsme o rozbor experty z úřadu ombudsmana. Jednoznačně potvrdili, že žádosti jsou oprávněné a že Česko nesplnilo závazek, který vyplývá z česko[slovensko]-sovětské smlouvy,“ uvedla Jitka Seitlová ze senátního výboru pro krajany – jednoho z mnoha míst, kam se občanské sdružení Podkarpatská Rus obrátilo o pomoc.

„Pokud s tím rychle něco neuděláme, chopí se toho renomovaní právníci,“ varuje ombudsman Otakar Motejl. „Pak nás to přijde mnohem draž, než kdybychom tyto lidi po právu odškodnili sami,“ dodává.

Československo-sovětskou smlouvu podepsali prezident Edvard Beneš a sovětský komisař pro zahraničí Molotov v roce 1946. Ve zkratce říkala, že ten, kdo musel po roce 1939 odejít z Podkarpatské Rusi, dostane náhradu za opuštěný nemovitý majetek.

„Ministerstvo financí tehdy skutečně vydalo výzvu, abychom se my – vyhnanci – zaregistrovali. Šešlo se jim zhruba 6300 přihlášek,“ říká Josef Havel, který sdružení Podkarpatská Rus zastupuje. Po únoru 1948 se celá problematika dala „k ledu“. V roce 1959 pak přijala tehdejší vláda nový odškodňovací zákon, který nároky zúžil pouze na odškodné za drobné osobní vlastnictví.

„Pila nebo hotel byl na komunisty už moc velký majetek. Já tehdy získal pouze 11 tisíc korun,“ vzpomíná Havel. V Užhorodě se narodil v roce 1932; rodiče tu nechali dvoupatrovou vilu a prosperující stavební firmu.

Podobný osud stihl prakticky všechny vysídlenec: dostali málo nebo také nic. „Po letech shánění je nás zhruba 220 lidí, kteří se domáháme odškodného. Stát by to přišlo tak na miliardu korun,“ odhaduje Havel.

Ministerstvo financí, které staré přihlášky z roku 1946 v archívech našlo, však odškodné odhaduje až na 10 miliard korun.

„Úřady zastávají tři roky pozici mrtvého brouka. A my už toho máme tak akorát. Jsme vážně rozhodnutí to dotáhnout do konce, byť půjdeme

k soudu,“ říká Havel. „Víte, když se sejdeme, jsme sbor starců a stařen. Ale ještě jsme!“

Při možné soudní při se vyhnanci mohou opřít o důkazy, které sehnali experti z kanceláře ombudsmana. Nalezli doklady svědčící, že Sovětský svaz poslal v 50. letech na odškodné poslat 10 miliónů rublů – ale Československo si je nechalo pro své potřeby.

(z www.ihned.cz <<http://www.ihned.cz>> 18. 1., kráceno) rč

Z HORNÍ LUŽICE

Lužickosrbská nadace schválila svůj rozpočet na rok 2005. Ten je 16,3 milionu euro, čímž je opět nižší než loni. Nadace dostala letos méně peněz od spolkové vlády a také Braniborsko přes předvolební sliby snížilo svůj podíl. Sasko přislíbilo podporu v dosavadní výši. (viz také níže *Braniborsko ..., Spolkový ...*) (SR 16. 1.) odo

Český poslanec Evropského parlamentu **Jaromír Kohlíček** otevřel 21. ledna svoji kancelář v Budyšině na Malé bratrowské ulici. Tuto příležitost si nenechala ujít řada politiků z Čech i Saska. Mezi jinými mluvil

Politici na otevření kanceláře poslance Kohlíčka

poslední předseda vlády NDR a nynější poslanec PDS Hans Modrow. Svoji kancelář otevřel posléze rovněž polský „europoslanec“ **Sylwester Chruszcz** z Ligy polských rodin. Úmyslem je poskytnout Srbům alespoň

nějakou reprezentaci ve sjednocené Evropě. Chruszczovým asistentem se stal webový designér Srbokanaďan **Robert Brytan**. Ten je znám svými důslednými stanovisky na obhajobu lužickosrbské menšiny. Například se mu nelíbí odůvodnění, které dostala spolková poslankyně Marja Michałkova při dotazu na jednojazyčné nápisy na dálnicích. Spolková vláda nápisy obhájuje tím, že dvojjazyčné názvy by pletly řidiče a každý Srb mluví stejně německy. „*Německé názvy polských měst zato řidiče nepletou,*“ kontruje Brytan. Na působení kancelářů se z německé strany nečekávají negativní reakce.

(mj. *Panorama Dolnośląska 1. 2.*) řč

V mateřské škole v **Bukecích** budou mít od září skupinu Witaj. O děti, kterých je dosud přihlášeno 11, se má starat učitelka, jejímž mateřským jazykem je lužická srbština.

(SR 6. 2.) odo

Z DOLNÍ LUŽICE

Poslední dva obyvatelé **Rogowa** musí svůj pozemek na podzim předat koncernu Vattenfall. Braniborský krajský báňský úřad o tom rozhodl 5. ledna. Pozemek se však smí odbagrovat, až budou ukončena soudní jednání o vyvlastnění. Manželé Domainovi si stěžovali proti předání pozemku Vattenfallu. Proti včerejšímu rozhodnutí podali okamžitou žádost o pozastavení rozhodnutí u správního soudu v Chotěbuzi. Rogowský kostelík už byl zbourán.

(SR 6. 1.) odo

Werner Domain, foto MDR

Obecní rada v **Džěwině** se usnesla finančně podporovat Srbské kulturní centrum (SKC) ve Slepě. Dojednali se na celkové sumě 1500 €, každý obyvatel tak přispěje jedním eurem. Starosta Slepě Hans Haša se v minulém roce vícekrát obrátil na obecní rady sousedních vsí, aby se podíleli na chodu SKC, neboť Slepě nemůže samo nést všechny náklady. Stejně tak Haša upozorňoval Založbu za serbski lud a okres Dolní Slezsko-Horní Lužice.

(BSR 19. 1.) sto

Hans-Peter Kemper, který ve spolkové vládě zodpovídá za národní

menšiny, se setkal se zástupci Domowiny Janem Nukem, Bjarnatem Cyžem a Haraldem Końcakem v pondělí 17. 1. v Berlíně. Informovali ho o aktuální situaci v Lužici a Kemper přislíbil, že do Lužice brzy zavítá. Zástupci Srbů ho také pozvali na letošní folklorní festival do Chrošćic.

(BSR 19. 1.) sto

Dvojjazyčnost po celé **Chotěbuzi**, v tištěných programech a dalších oznámeních k 850. výročí města považuje dr. Pětš Šurman ze Srbského institutu za nejdůležitější úkol. To oznámil na poradě pracovní skupiny, která připravuje na rok 2006 srbské programy ve městě. Dalším úkolem bude pro skupinu v příštích týdnech stanovit pro jednotlivé akce konkrétní termíny.

(BSR 19. 1.) sto

Německá pošta plánuje uzavřít některé pobočky v okrese Sprěva/Nisa. Tato změna pravděpodobně zasáhne obce Depsk a Kibuš. Proti plánům pošty protestují především starší lidé.

(BSR 24. 1.) sto

Budoucnost srbské hudby, umění a kulturních institucí stála ve středu rozprav srbské delegace s braniborskou ministryní kultury prof. Johannou Wankovou (Wanka). Srbští zástupci se chtěli vyjádřit k tomu, že Založba dostane od Braniborska méně peněz, a naznačit, co si oni, jako umělci, o tom myslí. V srbské delegaci se objevil předseda Svazu srbských umělců Benedikt Dyrlich, jeho zástupce Detlef Kobjela a člen předsednictva Ulrich Pogoda.

(BSR 26. 1.) sto

Mezi **Picnjem a Pšilukem** se staví cyklistická stezka. Měla by zajistit bezpečí pro pohyb dětí a starších lidí a také přilákat do Picnja více kupujících.

(BSR 31. 1.) sto

Nová **poštovní známka**, která bude mít německý a dánský nápis, vyjde k 50. výročí smlouvy mezi Bonnem a Kodaní o národních menšinách. Snahy o podobnou dvojjazyčnou známku k 1000. jubileu Budyšina zůstaly svého času bez úspěchu.

(BSR 31. 1.) sto

Spolková pracovní agentura v Norimberku začátkem února oznámila, že počet nezaměstnaných poprvé od války překročil hranici pěti milionů. V chotěbuzském regionu v lednu stoupl počet nezaměstnaných o 5 200. Zatímco v prosinci se míra nezaměstnanosti pohybovala na 21,3%, v lednu to bylo už 23,1.

(BSR 2. 2.) sto

Braniborsko se chystá snížit příspěvek určený na podporu srbské kultury a jazyka. Tyto plány kritizoval Harald Końcak v jednom rozhovoru s novináři z DPA. Końcak je nový předseda Srbské rady v Braniborsku. Poukázal na to, že premiér Matthias Platzek ještě v roce 2004 sliboval, že vláda finanční obnos nesníží.

(BSR 7. 2.) sto

Spolkový kancléř **Gerhard Schröder** na návštěvě Bílé Vody 8. února byl informován o problémech, které jsou spjaty s tím, že město opouštějí obyvatelé. V posledních letech město ztratilo kolem 40% obyvatelstva. Proto je také město nuceno zbourat panelové domy se čtyřmi tisíci byty. Co se týče peněžní podpory pro Srby, kancléř řekl, že financování Založby ze strany spolkové vlády není do roku 2007 ohroženo. Co bude potom, není nyní ještě jasné.

(BSR 9. 2.) sto

KNIHY

Róża Domaścyna: My na AGRA. LND, Budyšin 2004, 84 stran, 6,90 €.

Je to, jako když skládáte puzzle. Když těch kostiček máte málo, je to celkem nuda, spojíte je a hotovo. Ale už když je jich jen o trošku víc, začíná ta správná legrace. Nevíte hned, jak na to, zkoušíte, co k čemu pasuje, porovnáváte různé odstíny, když nevíte, jak dál, klidně si zanadáváte, a když jste opravdu v koncích, narvete ten dílek, kde je zrovna místo – jednoduše to krapet znásilníte – přibouchnete pěstí a se zatfátými zuby čekáte, jestli náhodou nevyskočí.

Róża Domaścyna, která se ve své sbírce anagramů nečekaně hlásí k židovskému původu, chvílemi provádí psí kusy. Někdy si jenom pohraje

s grafikou, tamhle čárku ubere, semhle tečku přidá, písmeno povýší na verzálku a další zase degraduje. To vás z míry nevyvede.

Jindy pro změnu žongluje se slovy, a jak jí popadají na papír, tak je nechá ležet, zase přidá čárku, tečku, vezme je podruhé z papíru, zažongluje, popadají, jenže tentokrát jinak, tečka, čárka, nová věta, nový verš. Nejzábavnější ovšem je, když bere písmeno po písmenu, přehazuje je a staví jaksepatří od základů. (Večery se už sice zkracují, ale ještě jich určitě bude dost dlouhých na to, abyste si mohli vzít básně do ruky a u lampičky pedantsky kontrolovat, jestli náhodou ta Domaścyna nešvindlovala.) I s tím vším se ještě srovnáte.

Že má horní srbština za průvodkyni němčinu, jako postranní nástroj hry, to vás taky nebude mást. Ale – kolik jazyků to teda Domašcyna používá? Začnete počítat, jenže – ouha. Je tohleto opravdu němčina? Mohlo by to být stejně tak anglicky. A tohle – němčina nebo srbština? Nebo kompromis? A co kdyby to bylo francouzsky, téměř vítězně jásáte, listujete ve slovníku, slůvko tam samozřejmě nenajdete, a přesto se nemůžete zbavit dojmu, že v tom jakousi roli sehrává Jean Marais.

Nakonec se seberete a s rozumem v hrsti a knížkou v podpaží zajdete s kamarády, víc hlav víc ví, do čajovny, kam tato sbírka už svou obálkou patří a kde se vyřešila spousta závažnějších problémů. Sednete si na turka nebo se natáhnete, potáhnete z vodní dýmky a budete si vychutnávat kombinace *čep/aku/ kule pač/ lače puk/ klučé ap.*, případně přemítat nad významem a dopadem verše *Müde story: oll papa. Nic puff, dtóni!*

Takto strávíte celý večer, a až půjdete z té čajovny, nebudete o nic moudřejší a pořád vám bude vrtat hlavou, co je to ta autoerotika, jestli se musí za každou cenu provozovat na zadním sedadle a kolik lidí je k ní vlastně zapotřebí.

Stanislav Tomčík

Zdeněk Měřínský: České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu I. Vydalo nakl. Libri, 2002, 1. vydání.

Kdo se zajímá o původ českých i ostatních Slovanů, doporučuji si koupit či zapůjčit knihu prof. Měřínského. Vyšla v roce 2002 a dochází mj. k závěru, že pravlast Slovanů musela být stranou od moře, byla ohraničená Balty na severu, Germány na západě, Iránci na východě a Dáky aj. kmemy na jihu. Vylučuje alternativu autochtonního vzniku a teorii přihlášení Slovanů coby otroků Avary (jak tvrdila zvl. německá nacistická archeologie). Přiklání se k završování etnogeneze kolem roku 400 z podloží Antů (snad původem Íránců), Sklavenů (kteří je porazili a ovládli) a Venedů. Z hlediska kulturního čerpali Protoslované z kultury zarubněcké, przeworské atd., jež náhle zanikají právě kolem roku 400. Období slovanské jazykové jednoty (s nevýznamnými dialekty) trvá do roku 800. Slovaný dislokují mezi Odru a Vislu na západě a Dněpr, Bug a Dněstr na východě. Na jihu pak pronikli až k hranicím Byzantské říše. Kniha, jakkoli uvádí autorova stanoviska, cituje i starší názory, příp. vývoj pohledu, na slovanskou etnogenezi.

lj

Róža Domašcyna si pro své anagramové hrátky vybrala jednotlivá slova a jména (např. Hana – naha, Katyrna – tyranka, hydra – hadry, slowo – wosoł), přísloví, myšlenky a příznačné verše známých lužických autorů,

doma doma rjenje je
ma dom a droje njeje
moje doma njeje dar
jeno moda je emd raj
oje mamje je dar dno
jedne ma moje jadro
derje dom a mjeno ja

ruka ruku myje
kura ryje muku
kuka myru ruje
Merkur ju yuka
rukujje ma kury
ruku karu myje
karu rukujemy

Dokonjana spekulacija wjedže k přirodže wróco.

Přiwjedž konje róco. Wodka rodžena spekulacija.
Srjódky wodža čelace předženo. Wonka pika, Jurjo!
Priski dokonjeja přeradžowac. Lao nócku wjedže.
Ako Lucija poska, přirodne wrócowjedženje džak.
Kulanca přirodneje wjedže, poskakajo wróco dži.
Spekulacija dowjedže k přirodže. Wróco na konja!

jejichž výběr se obzvláště povedl. Tyto anagramy však z prostorových důvodů ukázat nemůžeme. Druhý anagram pochází z časopisu Rozhled. Nezbyvá než poblahopřát k dalšímu obohacení lužické srbštiny.

řč

Od Ještěda k Troskám

PhDr. Jaromír Jermář napsal do tohoto časopisu dva krátké články věnované lužickosrbským tématům. V prvním popisuje aktivity přátel Lužice a Lužických Srbů v Pojizeří: založení pobočky Společnosti v Mladé Boleslavi po vzniku ČR; ozdravné pobyty dětí v Jabkenicích za 1. republiky i po válce; manifestace na Mužském – r. 1933 proti nacistickému útlaku Lužických Srbů, po 2. světové válce za připojení Lužice

k ČR; vztahy škol v Benátkách nad Jizerou a Brodčích n. J. se školami v Pančicích a Worklecích; kontakty Obce baráčníků z Kláštera Hradiště n. J. s folklorním souborem z Wudwora; výstavy o Lužických Srbech v mladoboleslavském museu v 80. letech a další aktivity musea, zejména zájezdy do Lužice. O posledním zájezdu 11. 4. 2004 píše v dalším článku, kde vysvětluje původ a charakter velikonočních jízd. Účastníci navštívili mj. Chróscicy, Ralbicy, Pančicy a Swinjarnju.

zš

ZÁPISNÍK

Pan Jaromír Jermář, který nyní pracuje pro Středočeský kraj, nám zaslal následující informaci o připravované akci:

Poslední květnovou sobotu (28. 5.) se festivalu folklorních souborů v Bílé Hlině u Mnichova Hradiště opět zúčastní soubor z obce Wudwor. Ve spolupráci s Lukášem Nedvědem chceme pro ně připravit i další program, protože budou opět ubytováni v rodinách.

Oprava: V minulém čísle se při konverzi textu ztratil znak z příspěvku paní Wagnerové. Správně mělo být uvedeno, že tři čtvrtiny dotázaných nevěděly, kdo jsou Lužičtí Srbové a kde leží Lužice.

Česko-lužický věstník

Vychází ročně v deseti číslech a jednom dvojčísle v nákladu 400 výtisků. • Cena jednotlivého čísla 20,- Kč. • Vydává Společnost přátel Lužice/Towaršnosť přečelow Serbow/Towarišnosť pšijašelow Serbow. • www.Luzice.cz • Vedoucí redaktor: Radek Čermák, Malkovského 596, Praha 18-Letiňany, CZ - 199 00, tel. +420 721 706 715, el. adresa Radek.Cermak@email.cz • Zástupce: Vladislav Knoll, tel. 723 922 550, el. adresa Vladislav.Knoll@centrum.cz • Redaktoři: Ondřej Doležal, Josef Šaur, Kinga Kijová - • Síťový redaktor a pokladník: ing. Miloš Malec, Milos.Malec@seznam.cz • Předplatné na rok 2004: ČR 200,- Kč, zahraniční 350,- Kč (12 €), členské příspěvky 300,- Kč, pro sociálně slabé možnost požádat o snížení. • Jak si nás předplatit? • Spojte se s firmou A. L. L., která Vám složenku k úhradě předplatného zašle s nejbližším číslem časopisu. • Pište: A. L. L. Production s. r. o., Poděbradská 24, Praha 9-Vysočany, 190 00 • elektronickou poštou: predplatne@predplatne.cz, Luzice@luzice.cz • volejte: 234 092 851 • faxujte: 234 092 813 • Pište z mobilního telefonu: SMS ve formátu: OBJ CLV JMENO PRIJMENI ULICE CISLO DOMU MESTO PSC • Odešlete zprávu psanou velkými písmeny bez diakritiky v maximální délce 160 znaků na telefonní číslo 900 11 06. Cena zprávy je 6 Kč. • www.predplatne.cz, www.Luzice.cz • Abonenci ze ZRN teč přez referenta Domowiny za kulturne naležnosće a wukraj, Budyšin. • Pro ukončení předplatného je nutné se odhlásit. • Bankovní spojení na Společnost přátel Lužice: ČSOB (Poštovní spořitelna) 181 757 044/ 0300. • Redakce se neztotožňuje vždy s názory autorů. Za věcnou a slohovou stránku příspěvků odpovídají příslušní autoři. • Používat zdroje ČLW je možné s podmínkou uvedení zdroje a internetové adresy www.Luzice.cz, je-li již dílo zatíženo autorskými právy, platí zásady prvotního zdroje. • Bytí časopisu je založeno na práci dobrovolníků. • Stížnosti na nezaslání časopisu vyřizuje firma A. L. L. • MK ČR E 6880 • ISSN 1212-0790

Děkujeme Magistrátu hlavního města Prahy za poskytnutí grantu ve výši 80 000,- na nový nábytek pro Hórníkovu knihovnu.